

درس ۱۳ اقتصاد و معیشت

کشاورزی و دامداری

۱. بومیان ایران پیش از ورود آریایی ها، از جمله نخستین مردمانی بودند که از حدود ۱۰ هزار سال پیش شروع به کشاورزی و اهلی کردن حیوانات کردند.
۲. اقوام و طایفه های صحراگرد و دامدار آریایی هنگام ورود به ایران، اطلاع چندانی از روش ها و فنون کشاورزی و صنعت نداشتند.
۳. اقوام و طایفه های صحراگرد و دامدار آریایی در نتیجه تماس و همزیستی با بومیان ایران و همسایگان خود در بین النهرین، کم کم با شیوه زندگی روستایی و شهری آشنا شدند و به یک جانشینی و کشاورزی روی آوردند.
۴. آموزه های زرتشت با تشویق مردم به کشت و کار، تأثیر بسزایی بر انتقال تدریجی آریاییان از زندگی شبنانی به زندگی مبتنی بر کشاورزی داشت.
۵. در عصر باستان، کشاورزی اساس زندگی اقتصادی ایرانیان به شمار می رفت.
۶. مهم ترین محصولات کشاورزی عبارت بودند از جو، گندم، برنج، میوه و سبزی که به صورت دیم و آبی کشت می شدند.
۷. کشاورزان با استفاده از آب رودخانه ها، چشمه ها و قنات ها، زمین ها و باغ ها را آبیاری می کردند.
۸. روستاییان در کنار فعالیت های کشاورزی، معمولاً تعدادی دام، شامل گوسفند، بز، گاو، اسب و شتر پرورش می دادند. در سطحی وسیع تر کوچ نشینان به دامداری اشتغال داشتند.
۹. بیشتر زمین های کشاورزی و حتی گله های دام، متعلق به شاه، خاندان شاهی، مقام های حکومتی، اشراف، روحانیان بزرگ و متولیان معبدها و یا آتشکده ها بود.
۱۰. شاهان هخامنشی نسبت به امور کشاورزی توجه زیادی داشتند و به منظور پیشرفت و توسعه آن، اقدام های مفیدی انجام دادند.
۱۱. هخامنشیان به منظور تشویق کشاورزی، افرادی را که اقدام به آبادانی زمین های بایر می نمودند تا پنج نسل، از پرداخت مالیات معاف می کردند.
۱۲. از دیگر اقدام های مهم هخامنشیان برای توسعه کشاورزی، کندن قنات، احداث بند و سد بر روی رودها و حفر نهرهای انتقال آب در سرتاسر قلمرو خود بود.
۱۳. کندن قنات، از جمله ابتکارات برجسته ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران بود.
۱۴. فنون کندن قنات از ایران به سایر نقاط و کشورهای جهان انتقال یافت.
۱۵. حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی، کوشش زیادی کرد.
۱۶. یکی از مقام های عالی مرتبه دربار ساسانی که عنوان واستریوشان سالار داشت، رئیس روستاییان و کشاورزان به شمار می رفت.
۱۷. واستریوشان سالار مسئولیت گردآوری مالیات های بخش کشاورزی، برای توسعه و ترویج آبادانی و کشت و کار نیز کوشش می کرد.
۱۸. در دوره ساسانیان کشاورزی به خصوص در زمین های حاصلخیز بین النهرین (آسورستان / سواد)، خوزستان و سیستان توسعه زیادی پیدا کرد.
۱۹. طغیان رودخانه های دجله و فرات و خراب شدن آب بندها و سدها در اواخر دوره ساسانیان یکی از عوامل ضعف و انحطاط آنان شد و ضربه سنگینی بر اقتصاد آنان وارد آورد.
۲۰. در عصر باستان بر اثر گسترش راه ها و توسعه تجارت، کشت گونه های جدیدی از گیاهان و درختان در سرتاسر قلمرو پهناور سلسله های ایران، معمول گردید.

راه و حمل و نقل

۲۱. در دوره هخامنشیان شبکه وسیعی از جاده ها ساخته شد.

۲۲. مهم ترین آنها جاده شاهي بود که به فرمان داریوش بزرگ احداث گردید. این جاده به طول بیش از ۲۴۰۰ کیلومتر، شوش، یکی از پایتخت های هخامنشی را به شهر سارد در آسیای صغیر متصل می کرد.
۲۳. در طول جاده شاهي، به فاصله هر ۲۵ یا ۳۰ کیلومتر، ایستگاه هایی با امکانات فراوان برای مسافران و کاروان ها ایجاد شده بود.
۲۴. در دوره هخامنشی فنون و مهارت های جاده سازی پیشرفت کرد.
۲۵. ایرانیان باستان از ارابه و گاری های دو چرخ و چهار چرخ که توسط اسب کشیده می شدند، بهره فراوان می بردند.
۲۶. داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی در جریان لشکرکشی به هندوستان، وقتی که به رود سند رسید، یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلایس را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد.
۲۷. در دوره داریوش بزرگ در نتیجه سفر اسکیلایس، برای نخستین بار مسیر دریایی میان هند و مصر شناسایی شد.
۲۸. از اقدامات مهم و مدبرانه داریوش در زمینه توسعه راه های دریایی، اتصال دریای سرخ به رود نیل بود.
۲۹. در زمان هخامنشیان، کشتی هایی با ظرفیت حمل چند صد تن کالا، ساخته شد.
۳۰. در دوره ساسانیان سیراف از جمله بندرهای مهم خلیج فارس بود که به گفته مورخان، اهالی آنجا در دریانوردی و صیادی مهارت زیادی داشتند.
۳۱. راه ها در عصر باستان علاوه بر آنکه امکان جا به جایی کالاها و مسافران را فراهم می آوردند، در انتقال اندیشه ها و فرهنگ ها نیز نقش مهمی داشتند.

پول، اوزان و مقیاس ها

۳۲. تا زمان داریوش بزرگ، سکه های طلا و نقره بیشتر در مناطقی مثل بابل، لیدی و شهرهای فنیقی نشین سواحل شرقی دریای مدیترانه رایج بود.
۳۳. داریوش سکه هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن اعتبار داشت.
۳۴. سکه طلایی داریوش موسوم به ذریک، شهرت فراوان داشت.
۳۵. ضرب سکه طلا در انحصار شاهان بود و شهری ها (ساتراپ ها) با اجازه پادشاه می توانستند سکه نقره ضرب کنند.
۳۶. نظام پولی که داریوش هخامنشی ایجاد کرد، معیاری برای ارزش گذاری کالاها و خدمات در نواحی مختلف پادشاهی هخامنشی شد و عامل مهمی در بسط و گسترش تجارت داخلی و خارجی بود.
۳۷. در دوران اشکانیان و به ویژه ساسانیان کاربرد پول به خصوص در شهرها گسترش یافت و سکه های نقره های و مسی در مبادلات تجاری در منطقه وسیعی به جریان افتاد.
۳۸. هخامنشیان واحدهای وزن و اندازه گیری ایلامیان را حفظ کردند و واحدهای تازه ای به آن افزودند.
۳۹. پیمانه یا کیل در زندگی اقتصادی دوران هخامنشی از اهمیت ویژه ای برخوردار بود، چون در آن روزگار میزان و مقدار مواد خوراکی را به جای وزن کردن، با پیمانه تعیین می کردند.
۴۰. حکومت هخامنشی با یکپارچه ساختن سرزمین های ثروتمند و متمدنی که مردمان آنها دارای تجربیات فراوانی در تولید کالاها مختلف بودند، کمک شایانی به رونق اقتصادی و توسعه صنعت کرد.
۴۱. در دوره ساسانیان صنعت بافندگی به خصوص بافت پارچه های ابریشمی ترقی شایانی کرد.
۴۲. حکومت ساسانی با در اختیار گرفتن واردات ابریشم خام از چین و کوچاندن بافندگان ماهر از قلمرو روم در شام (سوریه) به ایران، کارگاه های بافندگی متعددی را در شوش، جندی شاپور (گندی شاپور) و شوشتر ایجاد کرد.
۴۳. پیدا شدن سکه های هخامنشی و مصنوعات نواحی تابعه این سلسله در سواحل رودهای دانوب و رن در مرکز اروپا و سیلان در جنوب آسیا، نشان های از برقراری روابط بازرگانی با سرزمی های دور است.
۴۴. در زمان هخامنشیان شهر بابل در قلب پادشاهی هخامنشی، مرکز تجاری مهمی به شمار می رفت.
۴۵. در دوران حکومت سلوکیان، تجارت رونق گذشته را نداشت، از حجم مبادله کالاهای ارزان قیمت کاسته شد.

۴۶. یکی از عوامل مهم رونق تجارت در دوره‌ی اشکانیان، برقراری روابط سیاسی و تجاری میان ایران و چین، و در پی آن گشایش جاده‌ی معروف ابریشم بود.

۴۷. در زمان اشکانیان، ابریشم چین و ادویه‌ی هندوستان مشتریان زیادی در قلمرو روم داشت.

۴۸. در دوران فرمانروایی ساسانیان، تجارت در مسیرهای زمینی و دریایی گسترش چشمگیری پیدا کرد.

۴۹. سکه‌های نقره‌ی ساسانی در مناطق چین تا شرق آفریقا و مرکز اروپا، رایج و معتبر بود.

درآمدها و مخارج

۵۰. ساسانیان به طور کلی عمده‌ترین منابع درآمد حکومت در ایران باستان عبارت بود از: انواع مالیات‌ها، شامل مالیات کشاورزی

و دام، مالیات پیشه‌وران و مالیات سرانه؛ عوارض گمرکی، حمل و نقل و راهداری و حق بهره‌برداری از معادن و جنگل‌ها.

۵۱. وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقلیمی قرار داشت.

گروه مشاوره فراهوش

INSTAGRAM : FARA_HOOSH99

WEB : FARAHOOSH99.IR

درس ۱۴ دین و اعتقادات

باورهاک کهن آریایی

۱. اقوام آریایی مهاجر به ایران همچون آریایی های هند، خدایان متعددی را می پرستیدند و آنها را بغ (بخشنده)، اهوره (سرور) و امرتا (بی مرگ) می خواندند.
۲. اقوام آریایی برای خشنودی خدایان، حیوانات را قربانی می کردند و سرودها و نیایش های گوناگونی می خواندند.
۳. افرادی با عنوان مغ، مراسم و تشریفات دینی را اجرا می کردند.
۴. اقوام آریایی بر خلاف مردمان ایلام، بین النهرین، یونان و ... برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی ساختند.
۵. آریاییان همچنین برخی عناصر طبیعی مانند آب، آتش و خاک را مقدس می شمردند.

زرتشت و تعالیم او

۶. زرتشت پیام آور دین زرتشتی در میان ایرانیان باستان ظهور کرد.
۷. بیشتر پژوهشگران احتمال می دهند که زرتشت در قرن های هفتم و هشتم پیش از میلاد می زیسته است.
۸. اساس تعالیم زرتشت بر یگانگی و پرستش اهوره مزدا قرار دارد.
۹. بر پایه آموزه های زرتشت، اهوره مزدا، آفریدگار آسمان ها و زمین، خورشید، ماه و ستارگان، آب ها و گیاهان، روشنایی و تاریکی است. هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست.
۱۰. مطابق تعالیم زرتشتی، گروهی از موجودات الهی که امشاسپندان یا جاودانان مقدس خوانده می شوند اهوره مزدا را در امر آفرینش و اداره امور جهان یاری می کنند.
۱۱. بر پایه تعالیم زرتشت، دو نیرو یا مینوی نیک و بد در جهان وجود دارد. آن کس که نیک و خیر را برگزیند، پیرو اهوره مزدا و آن کس که بد و شر را انتخاب کند، پیرو اهریمن شمرده می شود.
۱۲. زرتشت به پیروانش سفارش می کرد که مینوی نیک را برگزینند و «گفتار نیک»، «پندار نیک» و «کردار نیک» را سرمشق زندگی خود قرار دهند.
۱۳. از دیگر آموزه های مهم زرتشت، اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین است؛ روزی که درباره اعمال انسان در جهان، داوری خواهد شد. نیکان به جرگه یاران اهوره مزدا خواهند پیوست و بدان به دوزخ افکنده و برده اهریمن خواهند شد.
۱۴. زرتشت با برخی از آداب نیایش رایج در جامعه خود، که میراث دوران گذشته بود، مانند قربانی کردن و کشتار بی رویه حیوانات به ویژه گاو مخالف بود و برگزارکنندگان آنها را نکوهش کرده است.
۱۵. کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان، اوستا نام دارد.
۱۶. بر پایه داستان های باستانی، نسخه ای از اوستا که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود، بر اثر آتش سوزی تخت جمشید به دست اسکندر مقدونی از بین رفت.
۱۷. چند قرن بعد، یکی از پادشاهان اشکانی به نام بلاش یکم اقدام به گردآوری اوستا نمود.
۱۸. اوستا در قرن ۴ م. و در زمان شاپور دوم ساسانی به خط و زبان اوستایی نگارش یافت.

دین و عقاید ایرانیان باستان از دوران ماد تا ساسانیان

۱۹. شواهدی وجود دارد که نشان می دهد که مادها اهوره مزدا و برخی از خدایان کهن ایرانی همچون میترا را ستایش می کرده اند.
۲۰. روحانیون مادی که مغ نامیده می شدند، برگزاری آیین های دینی از جمله خواندن نیایش ها و سرودها و رسم قربانی کردن را برعهده داشتند.
۲۱. مغان، بعدها که به تدریج دین زرتشتی را پذیرفتند، به پیشوایان دینی جامعه زرتشتی تبدیل شدند. آنان نقش مهمی در آمیختن باورهاک دینی کهن خود با تعالیم زرتشت داشتند.
۲۲. پادشاهان هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می گذاشتند و فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود را محترم می شمردند.

۲۳. رفتار آزاد منشانه کورش بزرگ با مردمان مغلوب، و احترام او به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان پدیده جدیدی بود.
۲۴. در دوران سلوکیان و اشکانیان، علاوه بر اهوره مزدا، خدایان کهن ایرانی همچون مهر و آناهیتا هم ستایش می شدند.
۲۵. در اواسط دوره اشکانیان، دین زرتشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت.
۲۶. یکی از شاهان سلسله اشکانی به نام بلاش یکم (حکومت ۷۸-۵۱ م.) دستور داد متون پراکنده اوستا گردآوری شود.
۲۷. در عهد اشکانی، ستایش ایزد مهر (میترا) به قلمرو روم در آسیای صغیر راه یافت و در آنجا به کیشی مستقل تبدیل شد و سپس به اروپا رسید.
۲۸. اشکانیان نیز همانند هخامنشیان حامی سیاست آزادی دینی بودند.
۲۹. آزادی دینی اشکانیان زمینه مناسبی را برای همزیستی مسالمت آمیز پیروان دین‌ها و عقاید مختلف فراهم آورد.
۳۰. آیین بودایی از آیین‌هایی بود که در آن دوره به ایران نفوذ کرد و مبلغان بودایی در سرزمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می پرداختند.
۳۱. براساس گزارش یکی از مورخان چینی، شاهزاده‌ای از خاندان اشکانی برای نخستین بار کتاب‌های بودایی را به زبان چینی ترجمه کرد.
۳۲. دوره ساسانیان اهمیت بسزایی در تاریخ دین زرتشتی دارد؛ چراکه حکومت ساسانی، این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد.
۳۳. گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد. در رأس آنان، روحانی برجسته‌ای با عنوان موبدان موبد قرار داشت که از جایگاه بلندی در دربار برخوردار بود.
۳۴. در دین زرتشتی، آتش، عنصری مقدس بود و زرتشتیان با نیایش در برابر آتش، اهوره مزدا را ستایش می کردند.
۳۵. سه آتشکده آذربایجان مهر در خراسان، مخصوص کشاورزان، آذرگشنسپ در آذربایجان، و بیژن شاهان و آذر فرنبغ در فارس، خاص موبدان، بزرگ‌تر و شکوهمندتر از دیگر آتشکده‌ها بودند.
۳۶. در عصر ساسانیان، اوستا به زبان پهلوی ترجمه و شرح و تفسیرهایی بر آن نوشته شد.
۳۷. همچنین در عصر ساسانیان کتاب‌های اعتقادی براساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی تألیف گردید. از جمله مهم‌ترین و مفصل‌ترین این کتاب‌ها باید از دینکرد، نام برد که دانشنامه‌ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است.
۳۸. کتاب بندهش از جمله دیگر کتاب‌های آن دوره به شمار می آید.
۳۹. مانویان، پیروان آیین مانی بودند.
۴۰. مانی با ترکیب آموزه‌هایی از دین‌های زرتشتی، مسیحی و بودایی، آیین جدیدی را عرضه کرد.
۴۱. مانی از شاپور یکم اجازه گرفت که عقاید خود را تبلیغ کند.
۴۲. مانی عقیده داشت که او و پیامبران پیش از وی، آمده‌اند تا روح را که از دنیای نور است، از جهان مادی و تاریکی برهانند و انسان را به رستگاری برسانند.
۴۳. مانی عقاید خود را در کتابی با عنوان شاپورگان نوشت و به شاپور هدیه کرد.
۴۴. موبدان به شدت با آیین مانوی مخالف بودند.
۴۵. در زمان بهرام یکم، مانی به زندان افتاد و اندکی بعد اعدام شد.

درس ۵ زبان و آموزش

زبان

۱. زبان ایلامی، که مردمان جنوب غربی فلات ایران با آن سخن می‌گفتند، زبان رسمی و نوشتاری حکومت و تمدن ایلام بود.
۲. زبان ایلامی، به عنوان زبان دوم نوشتاری در دوران هخامنشی از آن استفاده می‌شد.
۳. زبانهای ایرانی، شاخه‌ای از گروه زبان‌های «هند و ایرانی» به شمار می‌روند که اقوام هندی و ایرانی، پیش از جدا شدن از یکدیگر و سکونت در هند و ایران، با آن تکلم می‌کردند.
۴. زبان‌شناسان مراحل تغییر و تحول زبان‌های آنها را از آغاز تا کنون به سه دوره زبان‌های کهن، میانه و نو تقسیم کرده‌اند.
۵. فارسی باستان، نیای زبان فارسی امروزی زبان قوم پارس بوده و در دوره هخامنشی به آن سخن می‌گفته‌اند.
۶. مهم‌ترین مدارکی که از فارسی باستان مانده، سنگ‌نوشته‌های پادشاهان هخامنشی است که به خط میخی نوشته شده‌اند.
۷. اوستایی، زبانی بوده که مردمان بخشی از نواحی شرقی ایران به آن سخن می‌گفته‌اند.
۸. کتاب دینی زرتشتیان، اوستا، به زبان اوستایی نوشته شده است.
۹. زبان‌های ایرانی دوره میانه، تقریباً از زمان سقوط هخامنشیان تا فروپاشی حکومت ساسانیان (۶۵۱ م. / ۳۱ ق.) و حتی قرون نخستین اسلامی در مناطق مختلف ایران متداول بودند.
۱۰. زبان پارتی یا پهلوی اشکانی، در مناطق شمال و شمال‌شرق ایران متداول بود و زبان رسمی و درباری حکومت اشکانیان به شمار می‌رفت.
۱۱. زبان فارسی میانه یا پهلوی ساسانی که دنباله زبان فارسی باستان به حساب می‌آید، در نواحی جنوب و جنوب غربی ایران رایج بود و زبان رسمی و درباری حکومت ساسانی شمرده می‌شد.
۱۲. زبان‌های ایرانی نو، به
۱۳. زبان‌هایی گفته می‌شود که در دوران اسلامی به تدریج در مناطق مختلف ایران رواج یافتند.

ادبیات

۱۴. مورخان یونانی به داستان‌های حماسی و عاشقانه مادی و نیز برخی اشعار آن دوره اشاره کرده‌اند که به صورت شفاهی نقل می‌شده است.
۱۵. در زمان هخامنشیان، قصه‌های متعددی به زبان فارسی باستان وجود داشته و مردم، آنها را از حفظ می‌خوانده‌اند. از آن جمله است «هزار افسان» که داستان «هزار و یک شب» بر اساس آن شکل گرفته است.
۱۶. از دوره اشکانیان نیز تقریباً هیچ نوشته ادبی به زبان و خط پارتی بر جا نمانده است.
۱۷. در زمان حکومت اشکانی، نقل داستان‌های ملی و پهلوانی، رواج فراوان یافت و شاعران و موسیقی‌دانان دوره‌گردی که به گوسان‌ها معروف بودند، با شور و هیجان بسیار، این داستان‌ها را از حفظ برای مردم می‌خواندند.
۱۸. نظر برخی از زبان‌شناسان، منظومه‌های داستانی «یادگار زریران» و «درخت آسوریک» که به خط و زبان پهلوی ساسانی، متعلق به قرن ۵ م. هستند، ابتدا به زبان پارتی سروده شده بودند.
۱۹. داستان «بیژن و منیژه» اصل و ریشه اشکانی دارند.

آموزش

۲۰. از دوره ساسانیان، به دلیل باقی ماندن آثار و منابع مکتوب متعدد، اطلاعات قابل توجهی درباره وضعیت و شرایط تعلیم و تربیت وجود دارد.
۲۱. آموزش و پرورش در ایران باستان ابعاد گسترده‌ای داشت و شامل تربیت جسمانی، اخلاقی، اجتماعی، دینی، شغلی و حرفه‌ای می‌شد.
۲۲. در دوره ساسانیان تعلیم و تربیت در چندین مرحله انجام می‌گرفت. کودکان تا پنج یا هفت سالگی در درون خانواده، پرورش می‌یافتند و مادران نقش مهمی در آشنایی فرزندان خود با آداب و رسوم خانوادگی، اجتماعی، دینی و میهنی و آموختن راه و رسم پسندیده زندگی به آنان داشتند.

۲۳. در زمان ساسانیان، تنها فرزندان خاندان شاهی، درباریان، اشراف و موبدان می توانستند به مدرسه بروند و تحصیل کنند.
۲۴. قسمتی از برنامه های آموزشی و مواد درسی مدارس و آموزشگاه ها از قبیل آموختن اصول دین زرتشتی، فراگیری آداب و رسوم دینی و میهنی و مختصری خواندن و نوشتن، همگانی بود.
۲۵. فرزندان موبدان، تعلیمات دینی و اوستایی را آموزش می دیدند و فرزندان دبیران نیز خط، زبان، ادبیات و حساب را می آموختند.
۲۶. در دوره ساسانیان، اداره آموزشگاه ها و مدارس نیز، عموماً در اختیار موبدان بود.

علوم و مراکز آموزش عالی

۲۷. دوران هخامنشیان، مرکز دانش ها و مبادلات فرهنگی بین کشورهای متمدن زمان بود و علوم و فنون بین النهرین، مصر، ایلام، هند و آسیای صغیر که جزو قلمرو این شاهنشاهی بودند، با دانش های ایرانی آمیخته شدند.
۲۸. پیشرفت علمی و فرهنگی ایران در دوره ساسانی، به مراتب بیشتر از دوره های قبل بود.
۲۹. در زمان فرمانروایی خسرو انوشیروان، مبادلات فرهنگی با هند و روم گسترش یافت و در نتیجه آن ، جنبش علمی نیرومندی در ایران پدید آمد.
۳۰. انوشیروان علاقه زیادی به مباحث فلسفی و دینی نشان می داد.
۳۱. یکی از برجسته ترین مراکز علمی جهان باستان، دانشگاهی بود که در عصر ساسانی در شهر جندی شاپور پدید آمد.
۳۲. شهر جندی شاپور در حوالی دزفول کنونی، در استان خوزستان قرار داشته است.
۳۳. در دانشگاه جندی شاپور، دانش های مختلفی مانند پزشکی، فلسفه، نجوم و الهیات تدریس می شد، اما پزشکی بیش از سایر رشته ها رونق و پیشرفت داشت.
۳۴. دانشگاه جندی شاپور تا قرون نخستین اسلامی به فعالیت خود ادامه داد.

درس ۱۶ هنر و معماری

مادکها

۱. بدون شک، هنر مادی متکی بر تجربیات و دستاوردهای هنری بومیان غرب فلات ایران بوده است.
۲. مادی ها در قلعه سازی تبحر زیادی داشتند و برای مقابله با دشمنان خارجی خود به ویژه آشوریان، قلعه های مستحکمی ساختند.
۳. پایتخت مادی ها شهر هگمتانه، همدان امروزی، بود که یونانیان به آن اکباتان می گفتند.
۴. شهر هگمتانه از هفت قلعه تو در تو تشکیل شده بود که هر قلعه رنگ نمادین خاصی داشت.
۵. از دیگر شهرهای دوره ماد، می توان بیستون، اسپدانه (اصفهان) و کنگاور را نام برد.

هخامنشیان

۶. در دوران هخامنشی، هنر و معماری ایران به سبب ثبات و آرامش، رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان، به اوج شکوفایی رسید.
۷. یکی از ویژگی های مهم هنر و معماری هخامنشی، تأثیرپذیری از دستاوردهای هنری اقوام و ملت های تابع آن حکومت بود که پیشینه تمدنی درخشانی داشتند.
۸. ویژگی دیگر شاخص هنر و معماری دوره هخامنشی، درباری بودن آن بود.
۹. بخش عمده آثار هنری شاخص و ساختمان های مجلل، به خواست شاهان و درباریان و برای زندگی تجملاتی و تشریفاتی آنان به وجود آمد.
۱۰. از دیگر ویژگی های هنر هخامنشی، طبیعت گرایی یا به عبارت دیگر، استفاده و تقلید از عناصر موجود در طبیعت مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری شان است.
۱۱. مهم ترین بناهای دوره هخامنشیان شامل آرامگاهها، کاخها، آتشفگاهها و دیگر ساختمان های عمومی است.
۱۲. قدیمی ترین بناهای دوره هخامنشی که آثاری از آنها برجا مانده، در پاسارگاد، نخستین پایتخت هخامنشی برپا شدند.
۱۳. دوران داریوش یکم، اوج شکوه و عظمت معماری ایران است.
۱۴. داریوش یکم در ابتدای حکومتش دستور داد کاخی بزرگ به نام آپادانا در شهر شوش به عنوان پایتخت اداری حکومت هخامنشی ساخته شود.
۱۵. عظیم ترین مجموعه ساختمانی و شاهکار معماری جهان باستان، یعنی تخت جمشید نیز به دستور داریوش یکم و جانشینانش، همچون کاخ آپادانای شوش، با مشارکت گروه کثیری از معماران، بنایان، هنرمندان و کارگران و نیز با گردآوری مصالح ساختمانی از سرتاسر قلمرو هخامنشی، برپا گردید.
۱۶. در دوره ی هخامنشی نقش و نگارهای کنده کاری شده بر روی سنگ، اغلب عبارت اند از: پیکره پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمنان و یا بار عام، پیکره حیوانات واقعی و افسانه ای و همچنین نمادها و نشانه های دینی.
۱۷. نقش برجسته های دوره هخامنشی، از نقش برجسته های بین النهرین و به ویژه نقش برجسته های آشوری، الهام و الگو گرفته اند.
۱۸. تنها تندیس انسانی باقی مانده که بزرگ تر از اندازه طبیعی ساخته شده، پیکره بدون سر، متعلق به داریوش یکم است که در شوش از زیر خاک بیرون آورده شده است.
۱۹. ظریف ترین آثار هنری دوران هخامنشیان را می توان در فلزکاری های نفیس و جواهرات ممتازی یافت که اختصاصاً برای پادشاه و درباریان ساخته شده اند.
۲۰. از پارچه ها و دیگر بافته های عصر هخامنشی به جز قالی پازیریک چیزی باقی نمانده است.

اشکانیان

۲۱. اشکانیان که در پی سلوکیان قدرت را به دست گرفتند، در آغاز، دنباله رو دستاوردهای فرهنگی و هنری یونانیان بودند، اما به تدریج از نفوذ فرهنگ، هنر و معماری یونانی در ایران کاسته شد.

۲۲. آثار برجسته معماری دوران اشکانیان: بقایای شهر نسا، صد دروازه (دامغان)، معبد آناهیتا در شهر کنگاور در استان کرمانشاه، کوه خواجه سیستان و کاخ شهر هترا (الحضر) در نزدیکی موصل در کشور عراق.
۲۳. ویژگی های معماری دوران اشکانیان: خشت، آجر، سنگ تراشیده و تراشیده، بناهای طاق دار، گنبدی و دارای ایوان.
۲۴. هنر گچ بری در زمان اشکانیان رواج یافت و در بناهای کوه خواجه، به نهایت ظرافت رسید.
۲۵. هنر مجسمه سازی در دوره اشکانیان، متأثر از هنر یونانی رونق گرفت.
۲۶. برجسته ترین این آثار، پیکره برنزی شاهزاده اشکانی است.

ساسانیان

۲۷. هنر ساسانی ریشه در هنرهای کهن ایران و نیز هنر دوران هخامنشی و اشکانی داشت و حتی از هنر یونانی و رومی نیز تأثیر پذیرفته بود.
۲۸. معماری ساسانی با بنای کاخ اردشیر در فیروزآباد فارس (گور) آغاز شد و با ساخت کاخ تیسفون به اوج رسید.
۲۹. کاخ تیسفون که از آن به عنوان یکی از باشکوه ترین و زیباترین بناهای ساسانی یاد می شود، در کنار رود دجله ساخته شد.
۳۰. از جمله ویژگی های برجسته معماری دوره ساسانیان، کاربرد وسیع گنبد، ایوان و طاق در ساخت بناها به ویژه کاخها بود.
۳۱. آتشکده های متعددی هم که در این عصر در مناطق مختلف ایران ساخته می شد، به شکل گنبد چهارطاقی بود و آتش مقدس در درون آن نگهداری می شد.
۳۲. طرح و نقشه شهرهای ساسانی همچون شهرهای اشکانی به شکل دایره بود.
۳۳. از دوران ساسانی نقش برجسته های فراوان و در مقیاس بزرگ باقی مانده است که اکثر آنها در فارس، زادگاه خاندان شاهی قرار دارند.
۳۴. معروف ترین نقش برجسته دوره ساسانی، مجموعه طاق بستان است.
۳۵. آثار نقره ای عهد ساسانی که با مهارت و ظرافت فوق العاد های ساخته شده اند، از شهرت فراوانی برخوردارند.
۳۶. هنر سفالگری در دوره ساسانی رونق گذشته را نداشت.
۳۷. دوره ساسانی یکی از دوران های درخشان موسیقی ایران است.
۳۸. از خوانندگان و نوازندگان دوره ساسانیان با عنوان گوسان، خنیاگر و رامشگر یاد شده است.
۳۹. منسوجات زمان ساسانیان به ویژه پارچه های ابریشمی، بسیار ظریف و پرنقش و نگار بودند.
۴۰. قالی بهارستان که اعراب مسلمان از کاخ تیسفون به غنیمت گرفتند، مربوط به دوره ساسانیان است و شهرت بسیار دارد.